

RAJASTHAN PUBLIC SERVICE COMMISSION, AJMER
SYLLABUS FOR EXAMINATION FOR THE POST OF
SR. TEACHER (GRADE – II),
SECONDARY EDUCATION DEPARTMENT
PAPER -II
PUNJABI

(ੳ) ਸੈਕੰਡਰੀ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪਾਠਕ੍ਰਮ

1. **ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ:-** ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ)।
2. **ਧੁਨੀ ਬੋਧ :-** ਧੁਨੀ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਵਰ ਤੇ ਵਿਅੰਜਨ ਧੁਨੀਆਂ (ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਵਰਗੀਕਰਨ)।
3. **ਲਿਪੀ ਬੋਧ:-** ਲਿਪੀ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ, ਲਿਪੀ ਤੇ ਵਰਨਮਾਲਾ, ਅੱਖਰ ਅਤੇ ਲਗਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ, ਲਗਾਖਰ, ਦੁੱਤ-ਅੱਖਰ (ਸਰੂਪ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਨੇਮ)।
4. **ਸ਼ਬਦ ਬੋਧ (ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ) :-**
 (ੳ) ਸ਼ਬਦ-ਭੇਦ (ਸ਼ਬਦ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ) - ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ, ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਸੰਬੰਧਕ, ਯੋਜਕ, ਵਿਸਮਕ।
 (ਅ) ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ - ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ, ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ, ਉਤਪੰਨ ਸ਼ਬਦ (ਅਗੇਤਰ-ਪਿਛੇਤਰ)।
5. **ਵਾਕ ਬੋਧ:-** ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਧੇਅ, ਵਾਕ-ਵਿਉਂਤ, ਵਾਕੰਸ਼ ਤੇ ਉਪਵਾਕ, ਵਾਕ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਅਧਾਰਤ ਵਾਕ-ਵੰਡ।
6. **ਅਰਥ ਬੋਧ:-** ਬਹੁ-ਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ, ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ, ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ।
7. **ਅਣਡਿੱਠਾ ਪੈਰਾ (ਕਾਵਿ ਅਤੇ ਵਾਰਤਕ)।**
8. **ਰਸ:-** ਨੌਂ ਰਸ (ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਲੱਛਣ, ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ)।
9. **ਛੰਦ:-** ਦੇਹਿਰਾ, ਚੌਪਈ, ਕੇਰੜਾ, ਕਬਿੱਤ, ਦਵੱਈਆ, ਬੈਂਤ (ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਲੱਛਣ, ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ)।
10. **ਅਲੰਕਾਰ:-** ਉਪਮਾ, ਅਤਿਕਥਨੀ, ਅਨੁਪ੍ਰਾਸ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ (ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਲੱਛਣ, ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ)।
11. **ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਰੂਪ:-** ਕਾਫ਼ੀ, ਵਾਰ, ਕਿੱਸਾ, ਕਵਿਤਾ, ਗੀਤ, ਗਜ਼ਲ, ਨਾਟਕ, ਇਕਾਂਗੀ, ਨਾਵਲ, ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ, ਜੀਵਨੀ, ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਅਤੇ ਰੇਖਾ-ਚਿਤਰ (ਅਰਥ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਤੱਤ)।
12. **ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪ:-** ਲੋਰੀ, ਸੁਹਾਗ, ਘੋੜੀ, ਸਿੱਠਈ, ਅਲਾਹੁਈ, ਟੱਪਾ ਅਤੇ ਬੁਝਾਰਤ (ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਵੰਨਗੀਆਂ)।
13. **ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ:-** ਮੇਲੇ ਤੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਨਾਚ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ (ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਵੰਨਗੀਆਂ)।
14. **ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀ:-** ਨੀਤੀ-ਕਥਾਵਾਂ, ਪਰੀ-ਕਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੰਦ ਕਥਾਵਾਂ (ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਵੰਨਗੀਆਂ)।
15. **ਗੁਰਮਤਿ, ਸੂਫ਼ੀ, ਬੀਰ (ਵਾਰ ਤੇ ਜੰਗਨਾਮਾ) ਅਤੇ ਕਿੱਸਾ ਕਾਵਿ** (ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਉੱਪਰ ਅਧਾਰਤ)।
16. **ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ, ਵਾਰਤਕ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ** (ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਉੱਪਰ ਅਧਾਰਤ)।

(ਅ) ਬੀ. ਏ. (ਡਿਗਰੀ) ਪੱਧਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪਾਠਕ੍ਰਮ

(i) ਆਦਿ ਅਤੇ ਮਧਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ:-

1. **ਬਾਈ-ਕਾਰ (ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ):-** ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ (ਜਪੁ, ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ, ਪਟੀ, ਬਾਬਰ ਬਾਈ, ਬਾਰਹ ਮਾਰ ਤੁਖਾਰੀ ਅਤੇ ਵਾਰਾਂ), ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ (ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ, ਸੁਖਮਨੀ, ਬਾਰਹ ਮਾਰ ਮਾਂਝ ਅਤੇ ਵਾਰਾਂ), ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ (ਸਲੋਕ)।
2. **ਸੂਫ਼ੀ ਕਵੀ:-** ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ (ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸਲੋਕ), ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ (ਕਾਫ਼ੀਆਂ), ਸੁਲਤਾਨ ਬਾਹੂ (ਸ਼ੀਹਰਫ਼ੀਆਂ), ਮੀਆਂ ਵਜੀਦ (ਸਲੋਕ), ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ (ਕਾਫ਼ੀਆਂ)।
3. **ਕਿੱਸਾ ਕਵੀ:-** ਦਮੋਦਰ (ਹੀਰ), ਪੀਲੂ (ਮਿਰਜ਼ਾ-ਸਾਹਿਬਾਂ), ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ (ਹੀਰ), ਹਾਸਮ ਸ਼ਾਹ (ਦੇਹੜੇ, ਡਿਉਢ, ਸੱਸੀ-ਪੁੰਨੂੰ, ਸੋਹਣੀ-ਮਹੀਵਾਲ), ਕਾਦਰ ਯਾਰ (ਪੂਰਨ ਭਗਤ, ਸੋਹਣੀ-ਮਹੀਵਾਲ, ਸ਼ੀਹਰਫ਼ੀ ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਆ), ਫਜ਼ਲ ਸ਼ਾਹ (ਸੋਹਣੀ-ਮਹੀਵਾਲ)।
4. **ਵਾਰ-ਕਾਰ ਤੇ ਜੰਗਨਾਮਾ ਲੇਖਕ:-** ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ (ਵਾਰਾਂ), ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ (ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ), ਨਜ਼ਾਬਤ (ਵਾਰ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ), ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ (ਜੰਗਨਾਮਾ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਫ਼ਰੰਗੀਆਂ)।

(II) ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ:-

1. ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ:- ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ: ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾੜ੍ਹਕ, ਪ੍ਰੋ: ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਫੀਰ, ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ, ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਮੀਸ਼ਾ, ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ।
2. ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ:- ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਰੂਲਾ, ਜਸਵੰਤ ਕੰਵਲ, ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਅਣਖੀ, ਕਰਮਜੀਤ ਕੁੱਸਾ, ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਟਿਵਾਣਾ।
3. ਪੰਜਾਬੀ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ:- ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ, ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ, ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ, ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ, ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਅਜੀਤ ਕੌਰ, ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ।
4. ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਤੇ ਇਕਾਂਗੀ:- ਈਸ਼ਵਰ ਚੰਦਰ ਨੰਦਾ, ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ, ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਘੁੰਮਣ, ਆਤਮਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਚਰਨ ਦਾਸ ਸਿੰਧੂ, ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ, ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਐਲਖਾ।
5. ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ:-

(ੳ) ਨਿਬੰਧ : ਸ਼ਰਧਾ ਰਾਮ ਫਿਲੋਰੀ, ਪ੍ਰਿੰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ: ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਸੋਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ, ਪ੍ਰਿੰ: ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ।

(ਅ) ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ : ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਕਮਲਾ ਅਕਾਲੀ, ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ, ਮਨਮੋਹਨ ਬਾਵਾ।

(ੲ) ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ : ਪ੍ਰਿੰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ (ਆਰਸੀ), ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ (ਮੇਰੀ ਦੁਨੀਆ), ਡਾ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ (ਆਪ ਬੀਤੀ), ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ (ਰਸੀਦੀ ਟਿਕਟ), ਅਜੀਤ ਕੌਰ (ਖ਼ਾਨਾ ਬਦੋਸ਼)।

(III) ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਤੇ ਪਛਾਣ-ਚਿੰਨ੍ਹ।

(IV) ਪੰਜਾਬੀ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ : ਜਨਮ, ਵਿਆਹ ਤੇ ਮੌਤ।

(V) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ : ਨਿਕਾਸ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ।

(VI) ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ : ਜਨਮ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ।

(ੲ) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪਾਠਕ੍ਰਮ

1. ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ, ਸੂਤਰ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼।
2. ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਲਾਂ (ਸੁਣਨਾ, ਬੋਲਣਾ, ਪੜ੍ਹਨਾ, ਲਿਖਣਾ) ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ।
3. ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ (ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ):-
(ੳ) ਕਵਿਤਾ (ਅ) ਨਾਟਕ ਤੇ ਇਕਾਂਗੀ (ੲ) ਨਾਵਲ ਤੇ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ (ਸ) ਨਿਬੰਧ (ਹ) ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ (ਕ) ਜੀਵਨੀ ਤੇ ਸਵੈ ਜੀਵਨੀ (ਖ) ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਨ।
4. ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਕ, ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ, ਭਾਸ਼ਾ-ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ:- ਸਰੂਪ, ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ।

*****

For the competitive examination for the post of Senior Teacher: -

1. The question paper will carry maximum 300 marks.
2. Duration of question paper will be **Two Hours Thirty Minutes**.
3. The question paper will carry 150 questions of multiple choices.
4. Negative marking shall be applicable in the evaluation of answers. For every wrong answer one third of the marks prescribed for that question shall be deducted.
5. Paper shall include following subjects: -
  - (i) Knowledge of Secondary and Senior Secondary Standard about relevant subject matter.
  - (ii) Knowledge of Graduation Standard about relevant subject matter.
  - (iii) Teaching Methods of relevant subject.

*****